

ПРИМУСОВА ОДНОРІВНЕВА СТРУКТУРА КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ КОНКУРЕНЦІЇ

Серт О.В.,

адвокат,

аспірант кафедри економічного права

та економічного судочинства

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

старший викладач кафедри економіко-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ;

ORCID: 0009-0000-3882-8813

Серт О.В. Примусова однорівнева структура корпоративного управління як структурний засіб захисту конкуренції.

У статті аналізується здатність примусового впровадження ефективних систем внутрішнього контролю при однорівневій структурі стати дієвою альтернативою таким механізмам антимонопольного регулювання, як контроль концентрації (дозвіл на концентрацію), рішення про примусовий поділ корпорації, що займає монополічне (домінуюче) становище на ринку. Попри незначний рівень наукового правового дослідження означених питань, тенденції до посилення захисту конкуренції будуть актуальним як у процесі гармонізації національного законодавства до права Європейського Союзу, так і в ході застосування, виконання чи використання нових правових норм. Автором пропонує запровадити у вітчизняне законодавство новий правовий інститут «примусова однорівнева структура корпоративного управління» як структурного засобу захисту конкуренції, що може застосовуватись компетентним органом у таких випадках: 1) як альтернатива примусовому поділу підприємницької юридичної особи приватного права (корпорації) за порушення у сфері економічної конкуренції; 2) як додатковий механізм, що запроваджується одночасно із наданням підприємницькій юридичній особі приватного права (корпорації) дозволу на концентрацію. Такий інститут має передбачати встановлення мінімальної кількості незалежних невиконавчих членів ради директорів (у кількісному та відсотковому вираженні), їх обрання за процедурою відкритого конкурсу, контроль за дотриманням процедури проведення якого залишається за компетентним органом. Із урахуванням таких пропозицій, слід переосмислити визначення терміну «структурні засоби захисту конкуренції» як заходи, що передбачають зміну структури корпоративного управління шляхом побудови належної системи внутрішнього контролю, реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ) відчуження частини активів (майна), корпоративних прав, у тому числі примусовий поділ. У дослідженні використано юридико-догматичний, логіко-юридичний нормативно-концептуальний методи наукового пізнання. Застосування усіх вищезазначених методів комбінувалося з огляду на необхідність розв'язання усіх завдань відповідно до визначеної мети.

Ключові слова: однорівнева структура корпоративного управління, рада директорів, антимонопольне законодавство, структурні засоби захисту конкуренції, дозвіл на концентрацію, невиконавчий директор.

Sert O.V. Compulsory one-tier corporate governance structure as a structural presumption in antitrust law.

Is it possible to use the compulsory implementation of effective internal control systems within a one-tier corporate governance structure as an effective alternative to antitrust regulation mechanisms such as concentration control (merger authorisation) and decisions on the compulsory breakup of corporations holding a monopoly (dominant) position in the market? Despite the relatively low level of legal scientific research on these issues, the trends towards strengthening competition protection will remain relevant both in the process of harmonizing national legislation with *acquis communautaire* and in the course of applying new legal norms. The author proposes to introduce the "compulsory one-tier corporate governance structure" as a structural presumption in antitrust law, which may be applied by the competent authority in the following cases. Firstly, as an alternative to the compulsory breakup of a corporation for antitrust violations. Secondly, as an additional mechanism introduced simultaneously

with granting a corporation permission for concentration (merger authorisation). Proposed legal norms should foresee the establishment of a minimum number of independent non-executive members of the board of directors (both in quantitative and percentage terms), their election through an open competition procedure (competitive examinations), with the competent authority maintaining control over the adherence to this procedure. Taking these proposals into account, the definition of the term "structural presumption in antitrust law" should be reconsidered as measures that involve changing the structure of corporate governance through the establishment of an appropriate internal control system, reorganization (merger, accession, division, separation, transformation), asset disposal, including compulsory breakup. The research methods include legal-dogmatic, logical-legal and normative-conceptual. The application of all the aforementioned methods was combined. A normative-conceptual method is used to develop new approaches in legal regulation.

Key words: one-tier corporate governance structure, board of directors, antitrust law, structural presumption in antitrust law, merger authorisation, independent non-executive director.

Постановка проблеми. Розвиток економічної конкуренції та обмеження монополізму у господарській діяльності корпорацій¹ є одним із аспектів державної політики (ч. 1 ст. 4 Закону України № 2210-III «Про захист економічної конкуренції») [1]. Забезпечення чесної конкуренції реалізується, зокрема, через антимонопольне законодавство, основними нормативно-правовими актами серед яких є вже згаданий Закон № 2210-III, також, Закон України № 236/96-ВР «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України № 3659-XII «Про Антимонопольний комітет України» [2; 3]. Статтею 256 Угоди про Асоціацію Україна взяла на себе зобов'язання наблизити українське законодавство про конкуренцію до *acquis communautaire* Європейського Співтовариства [4]. 26.01.2025 р. Верховною Радою України одержано законопроект № 12440, яким, серед іншого, пропонується впровадити поняття «поведінкові» та «структурні» засоби захисту конкуренції (зобов'язання) [5]. Цим законопроектом пропонується таке визначення структурних засобів захисту конкуренції (структурних зобов'язань): матеріально-правові заходи, що передбачають реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ) відчуження частини активів (майна), корпоративних прав у тому числі примусовий поділ. Водночас, ефективність таких заходів викликає обґрунтовані дискусії, особливо у контексті впливу пропозицій на розвиток підприємництва та інвестиційний клімат в Україні. Відтак, пошук можливих альтернативних механізмів запобігання антиконкурентним загрозам триває. Однією із новел Закону України № 2465-IX «Про акціонерні товариства» стало запровадження інституту однорівневої структури корпоративного управління (ст. 4, розділ VIII), з цією ж метою змінено Цивільний кодекс України (ст. 160) [6; 7]. Пропонуємо з'ясувати, чи здатне примусове впровадження ефективних систем внутрішнього контролю при однорівневій структурі стати дієвою альтернативою таким уже традиційним національним механізмам антимонопольного регулювання, як контроль концентрації (дозвіл на концентрацію), рішення про примусовий поділ корпорації, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку.

Дослідження **має на меті** визначити можливості застосування однорівневої структури корпоративного управління як альтернативного механізму запобігання загрозам конкуренції, зокрема, концентрації та зловживанню монопольним становищем, без необхідності застосування жорстких антимонопольних заходів, таких як примусовий поділ корпорацій.

Стан опрацювання проблематики. Серед правових досліджень питань, що стосуються мети дослідження, не так багато. Зазвичай, у наукових працях українських науковців аналізуються корпоративні відносини (Г.Ю. Смірнов, В.І. Цікало, І.В. Лукач, Ю.М. Жорнокуй та ін.), господарська компетенція органів корпорації (О.В. Гарагонич, А.В. Смітюх, О.Р. Кібенко та ін.), корпоративне управління (І.В. Спасибо-Фатєєва, Л.В. Сіщук та ін.), відповідальність за правопорушення у сфері корпоративних відносин (О.Р. Кібенко, О.В. Гарагонич, І.С. Канзафарова, В.С. Щербина, О.В. Кологойда, В.Г. Жорнокуй, О.А. Беяневич, Ю.Ю. Симонян, В.В. Поєдинок, І.В. Коваленко та ін.). О.О. Бакалінська, В.М. Грудницький, А.В. Красовська, В.О. Хоменко та ін. досліджували суспільні відносини, які пов'язані із зловживанням монопольним (домінуючим) становищем суб'єктів господарювання на ринку.

Виклад основного матеріалу. В Україні, як і у багатьох інших країнах, передбачається право компетентного органу здійснювати примусовий поділ корпорації, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, за порушення у сфері економічної конкуренції (ч. 1 ст. 48, ст. 53 Закону № 2210-III). С.М. Мельник слушно зауважує, що сам по собі розгляд органами Антимонопольного комітету України справи про порушення у сфері економічної конкуренції не переслідує лише мету

¹ Корпорація - товариство, що утворене або об'єднанням учасників та належних їм капіталів, або переданням йому капіталу від одного учасника, для здійснення підприємницької діяльності.

визначення міри відповідальності, а вирішує різні завдання: застосування заходів припинення, надання рекомендацій, прийняття рішень, що змінюють правовий статус суб'єкта на ринку тощо [8, с. 134].

Загалом, вчені вважають примусовий поділ санкцією (примусом) у сфері економічної конкуренції [9, с. 176-177, 182; 10, с. 65, 169; 11, с. 175; 12, с. 111]. В.М. Грудницький вважає примусовий поділ мірою господарсько-правової відповідальності та адміністративно-управлінською санкцією [13, с. 164]. О.П. Віхров відносить примусовий поділ до адміністративно-господарських санкцій [14, с. 260]. Вважаємо, що зазначене у певній мірі продиктовано солідаризацією науковців із юридичною технікою, яка використана законодавцем: розміщенням ст. 53 «Примусовий поділ» у розділі VIII Закону № 2210-III, який має назву «відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції».

Погоджуємось із В.М. Грудницьким, який на підставі аналізу правозастосування у інших країнах, примусовий поділ окремого господарюючого суб'єкта відносить до структурних засобів, що застосовуються до порушників конкурентного законодавства [13, с. 155]. Структурні засоби змінюють організаційну структуру корпорації, а поведінкові накладають зобов'язання на корпорацію щодо її діяльності. Вчений, також, зазначає, що застосування структурних засобів має місце тоді, коли поведінкові не досягли мети [13, с. 156].

Законопроект № 12440 від 26.01.2025 р. передбачає, що структурні зобов'язання не перешкоджають застосуванню поведінкових засобів захисту конкуренції (наприклад, накладення штрафу). Структурні зобов'язання можуть застосовуватись превентивно у випадку існування ризику тривалого чи повторного порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Відтак, підходи до розуміння примусового поділу як міри відповідальності варто переосмислити під час подальших досліджень суспільних відносин, які пов'язані із зловживанням монополієм (домінуючим) становищем суб'єктів господарювання на ринку.

А.В. Красовська та В.О. Хоменко аргументовано розмірковують про недоліки правового регулювання примусового поділу, які можуть зумовити невиконуваність рішення про його застосування [15, с. 62; 11, с. 175]. Проблемним вбачається і доведення у суді позиції компетентного органу щодо необхідності поділу. Для прикладу, рішенням Антимонопольного комітету України від 05.09.2019 р. № 598-р у справі № 126-26.13/67-15 за вчинені порушення (маніпулювання цінами на природний газ, зупиненні виробництва азотних мінеральних добрив) до ПрАТ «Севєродонецьке об'єднання Азот», ПАТ «Азот», ПрАТ «Рівнеазот» застосовано примусовий поділ, який мав бути здійснений протягом дев'яти місяців з дати одержання ними цього рішення (п. 4) [16]. В подальшому, у господарській справі № 910/15541/19 вказане рішення було визнано недійсним, зокрема, рішенням місцевого суду від 29.07.2020 р., що в подальшому залишено без змін постановою апеляційного суду від 28.12.2020 р. та постановою Верховного Суду від 05.07.2022 р. [17].

Для цілей нашого дослідження зазначимо, що, згідно до чинного правового регулювання, за результатами розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції органи Антимонопольного комітету України приймають рішення, у тому числі про: визнання суб'єкта господарювання таким, що займає монополієне (домінуюче) становище на ринку (абз. 5 ч. 1 ст. 48 Закону № 2210-III), примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монополієне (домінуюче) становище на ринку (абз. 6 ч. 1 ст. 48 Закону № 2210-III).

Рішення органів Антимонопольного комітету України про примусовий поділ суб'єкта господарювання підлягає виконанню у встановлений строк, який не може бути меншим шести місяців (ч. 3 ст. 53 Закону № 2210-III). Тобто, Антимонопольний комітет України не здійснює примусовий поділ конкретного суб'єкта господарювання, а лише зобов'язує його у встановлений строк виконати рішення про примусовий поділ. Вчені, також, зауважують, що при виконанні рішення про примусовий поділ реорганізація корпорації здійснюється на її власний розсуд, але з метою усунення монополієного (домінуючого) становища на ринку [18, с. 59-60; 13, с. 164; 14, с. 237]. З огляду на таке, необхідна наявність волевиявлення самої корпорації, ухвалення загальними зборами відповідного рішення, що є дискрецією вищого органу, до складу якого входять учасники (акціонери).

Створення корпорації призводить до наділення її правосуб'єктністю. Правосуб'єктність корпорації є проявом її юридичної особистості як самостійного учасника правовідносин [19, с. 44]. Правосуб'єктність корпорації поєднує у собі господарську компетенцію та правоздатність [20, с. 245]. Структурними елементами правосуб'єктності є: правоздатність, дієздатність та деліктоздатність [21, с. 102; 22, с. 20]. Отже, створення корпорації правосуб'єктними засновниками пов'язане із набуттям нею правоздатності, дієздатності та деліктоздатності, які, у своїй взаємопов'язаній сукупності, визначають її власну правосуб'єктність, що проявляється як у самостійності корпорації у правовідносинах, так і у недопустимості ототожнення корпорації із її учасниками (акціонерами, засновниками), чи навпаки, також, недопустимості ототожнення інтересів корпорації із інтересами

її учасників (акціонерів, засновників), чи навпаки. Легальне визначення цьому у національному праві, для прикладу, міститься у ч. 3 ст. 96 Цивільного кодексу України, у ч. 2 ст. 3 Закону № 2465-IX тощо.

А. Смітюх зауважує, що заснування корпорації є наслідком реалізації засновниками своїх організаційно-установчих повноважень через організаційно-господарські правовідносини з утворення такого суб'єкта [23, с. 139]. В.С. Щербина зазначає, що створення корпорації породжує внутрішні організаційно-господарські (зокрема, управління та контроль) та майново-господарські (для прикладу, виплата дивідендів) відносини [24, с. 22-23]. Відносини корпоративного управління є організаційно-господарськими [20, с. 246; 25 с. 432]. Відносини управління передбачають вчинення суб'єктом організаційно-господарських повноважень певних дій з метою реалізації покладених на нього задач у межах його компетенції [25, с. 429].

І.В. Спасибо-Фатєєва вважає, що учасники (акціонери) здійснюють владу над майном, передачею корпорації, шляхом створення та формування органів, наділення їх повноваженнями, а сама корпорація через ці ж органи здійснює владу над майном у своїх інтересах [26, с. 80]. Система органів корпорації складає структуру її корпоративного управління [27, с. 166]. Відносини з управління у корпорації є зворотнім боком майнових відносин: від якості управління залежать майнові права як корпорації, так і її учасників (акціонерів) [26, с. 86]. Відносини управління передбачають вчинення суб'єктом організаційно-господарських повноважень певних дій з метою реалізації покладених на нього задач у межах його компетенції [25, с. 429].

Закон України № 448/96-ВР «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» визначає корпоративне управління як систему відносин між учасниками, органами управління юридичної особи та іншими заінтересованими особами, яка забезпечує існування та функціонування організаційної структури та механізмів, через які визначаються цілі юридичної особи, способи їх досягнення, а також здійснюються виконання та моніторинг виконання таких цілей (п. 7 ч. 1 ст. 1) [28]. Узагальнено, науковцями виділяється дві структури корпоративного управління корпорацій: *однорівнева* та *дворівнева*. Вони мають суттєві відмінності у порядку організації функцій управління, контролю, управління ризиками; у взаємовідносинах, що складаються між суб'єктами, які такі функції реалізують. Із значним ступенем узагальнення можна стверджувати, що невиконавчі члени ради директорів при однорівневій структурі є аналогом наглядового органу при дворівневій, а виконавчі директори – аналогом виконавчого органу. Однак, якщо при дворівневій структурі управління відділене від контролю та управління ризиками, то при однорівневій ці функції поєднані у одному органі, невиконавчі директори аналізують ідентичну інформацію, що й виконавчі, а, в подальшому, вони всі разом ухвалюють управлінські рішення.

Легальне визначення однорівневої структури у національному праві визначає, що єдиним колегіальним органом (радою директорів) здійснюються функції контролю та управління діяльністю акціонерного товариства (абз. 2 ч. 2 ст. 160 ЦК України). Закон № 2465-IX повноваження ради директорів доповнює функцією управління ризиками (абз. 4 ч. 2 ст. 4). Аналогічна норма міститься у Законі України № 2275-VIII (ч. 5 ст. 39-1) [29]. На підставі здійснених численних наукових розвідок сутності однорівневої структури корпоративного управління [30, с. 31; 31, с. 109], ми пропонується вживати цей термін для позначення способу організації внутрішніх організаційно-господарських відносин із корпоративного управління підприємницькою юридичною особою приватного права (корпорацією), згідно якого встановлюються правила взаємодії та визначається порядок розподілу повноважень (господарської компетенції), прав та обов'язків, між загальними зборами (як вищим органом) та радою директорів (як органом, що зосереджує у собі функції управління, контролю, управління ризиками), також, між учасниками (акціонерами) (як суб'єктами, що здійснюють функції загальних зборів) та директорами (як суб'єктами, що здійснюють функції ради директорів), які, у свою чергу, скоординовано діють та разом приймають будь-які рішення.

Ми зазначали, що участь невиконавчих директорів у прийнятті рішення радою директорів або комітетом, до складу яких вони входять, має розумітись як процес, в ході якого здійснюється оцінка пропозиції виконавчих директорів, аналіз альтернатив та затвердження рішення, контроль особливого характеру за реалізацією якого здійснюватиметься ними надалі [32, с. 43]. Незалежним невиконавчим директором може вважатись член ради директорів, що обраний на посаду невиконавчого директора, у якого відсутні будь-які відносини із корпорацією, і який відповідає іншим критеріям незалежності, визначених у законі, статутному документі та / або положенні про раду директорів.

Переконані, що порушення у сфері економічної конкуренції обумовлені не лише об'єктивними зовнішніми факторами, а й внутрішніми проблемами в управлінні корпорацією, адже для вчинення правопорушення недостатньо мати сприятливе для цього становище ринку, свою вагому роль відіграє вибудована структура корпоративного управління, яка це уможливорює. Вважаємо, що

легітимна мета може бути досягнута і без поділу корпорації, якщо примусово забезпечити справжнє відділення участі (володіння акціями, часткою) від контролю у корпорації із запровадженням достатньо впливового незалежного внутрішнього контролю. До того ж, примусовий поділ не застосовується, якщо неможливе організаційне або територіальне відокремлення корпорації, також, за наявності тісного технологічного зв'язку, коли понад 30% продукції використовується самою корпорацією (ч. 2 ст. 53 Закону № 2210-III), однак відповідних обмежень не існуватиме у випадку стимулювання до зміни внутрішньої структури корпоративного управління. На додачу, зміна корпоративного управління в сторону запровадження дієвих механізмів внутрішнього контролю не ідентичне за наслідками для корпорації застосуванням її примусовому поділу, що змінить картину перспектив судових оскаржень рішень про застосування таких структурних заходів. Також відсутні гарантії того, що примусовий поділ не здійснюватиметься формально, відтак, попри виконання рішення органів Антимонопольного комітету України, реальний (фактичний) зв'язок між новими суб'єктами господарювання може зберегтись через корпоративні механізми та договірні зобов'язання.

Запровадження однорівневої структури корпоративного управління із єдиним органом управління, контролю та управління ризиками (радою директорів) дозволяє знизити ризики зловживання монопольним становищем без необхідності поділу корпорації. Сам лише обов'язок обрати до складу ради достатню кількість незалежних невиконавчих директорів дозволяє вплинути на ухвалення рішень радою директорів та їхній зміст без примусового поділу корпорації. Така структура запобігає штучному дробленню корпорації та забезпечує реальний контроль над її конкурентною поведінкою. Додатковим механізмом побудови належного внутрішнього контролю може стати встановлення обов'язку створити антимонопольний комітет у складі ради директорів, до складу якого мають входити винятково незалежні невиконавчі директори.

Аналогічне стосується і механізмів надання компетентним органом дозволу на концентрацію (ст. 24 Закону № 2210-III). Органи Антимонопольного комітету України надають дозвіл на концентрацію у разі, якщо така концентрація не призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на ринку (ч. 1 ст. 25 Закону № 2210-III). Надання дозволу на концентрацію економічно пов'язаних корпорацій без впровадження ефективних механізмів внутрішнього контролю може створювати ризики обмеження конкуренції. Через усвідомлення ризиків вірогіднішим буде тяжіння компетентного органу до ухвалення рішень про відмову у наданні дозволу на концентрацію. Відтак, встановлення обов'язку запровадження однорівневої структури корпоративного управління є ефективним способом забезпечення балансу між економічною ефективністю та антимонопольним контролем. Концентрація створює умови для монополізації, а належна система внутрішнього контролю дозволяє усунути ризики концентрації.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави зробити такі висновки. (1) Порушення у сфері економічної конкуренції обумовлені не лише об'єктивними зовнішніми факторами, а й внутрішніми проблемами в управлінні корпорацією, адже для вчинення правопорушення недостатньо мати сприятливе для цього становище ринку, свою вагому роль відіграє вибудована структура корпоративного управління, яка це уможлиблює. (2) Запровадження однорівневої структури корпоративного управління із єдиним органом управління, контролю та управління ризиками (радою директорів) дозволяє знизити ризики зловживання монопольним становищем без необхідності поділу корпорації. (3) Пропонуємо запровадити у вітчизняне законодавство новий правовий інститут «примусова однорівнева структура корпоративного управління» як структурного засобу захисту конкуренції, що може застосовуватись компетентним органом у таких випадках: А) як альтернатива примусовому поділу підприємницької юридичної особи приватного права (корпорації) за порушення у сфері економічної конкуренції; Б) як додатковий механізм, що запроваджується одночасно із наданням підприємницькій юридичній особі приватного права (корпорації) дозволу на концентрацію. Такий інститут має передбачати встановлення мінімальної кількості незалежних невиконавчих членів ради директорів (у кількісному та відсотковому вираженні), їх обрання за процедурою відкритого конкурсу, контроль за дотриманням процедури проведення якого залишається за компетентним органом. Для прикладу, за аналогією конкурсу з відбору суб'єктів аудиторської діяльності, які можуть бути призначені для надання послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності корпорацією, що проводиться на підприємствах, які становлять суспільний інтерес (ст. 29 Закону України № 2258-VIII «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність») [33], або за іншою процедурою. (4) Із урахуванням пропозицій, структурні засоби захисту конкуренції (структурні зобов'язання) варто розуміти як заходи, що передбачають зміну структури корпоративного управління шляхом побудови належної системи внутрішнього контролю, реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ) відчуження частини активів (майна), корпоративних прав, у тому числі примусовий поділ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12, ст. 64.
2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36, ст. 164.
3. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50, ст. 472.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода № 984_011 від 27.06.2014 р. Міжнародний документ. Ратифіковано Законом України № 1678-VII від 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. Дата доступу: 15.03.2025 р.
5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Антимонопольного комітету України: № 12440 від 26.01.2025 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55703>. Дата доступу: 15.03.2025 р.
6. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. №№ 18-19, ст. 81.
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44, ст. 356.
8. Мельник С.М. Типологія юридичної відповідальності за адміністративним правом України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.07. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків. 2015. 194 с.
9. Бакалінська О.О. Захист економічної конкуренції: організаційно-правові засади державного управління. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.07. Київський національний торгово-економічний університет. Київ. 2003. 210 с.
10. Борсук Н.Я. Адміністративний примус у сфері захисту економічної конкуренції. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.07. Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. Київ. 2012. 204 с.
11. Хоменко В.О. Припинення господарських товариств у цивільному праві України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.03. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2019. 284 с.
12. Каштанов О.С. Правовий захист від антиконкурентних дій в економічній конкуренції. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.04. Одеська національна юридична академія. Одеса. 2005. 139 с.
13. Грудницький В.М. Правовий захист суб'єктів господарювання від зловживання монополією (домінуючим) становищем. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.04. НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. Київ. 2015. 222 с.
14. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.04. НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. Київ. 521 с.
15. Красовська А.В. Особливості адміністративного судочинства у справах про припинення юридичних осіб за позовами суб'єктів владних повноважень. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.07. Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу і права». Львів. 2012. 208 с.
16. Примусовий поділ групи OSTCHEM – рішення АМКУ: Антимонопольний комітет України. 05.09.2019 р. URL: <https://amcu.gov.ua/news/primusovij-podil-grupi-ostchem-rishennya-amku>. Дата доступу: 15.03.2025 р.
17. Постанова від 05.07.2022 р. у справі № 910/15541/19: Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105127664>. Дата доступу: 15.03.2025 р.
18. Бондаренко К.В. Адміністративна відповідальність за порушення антимонопольного законодавства України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.07. Одеська національна юридична академія. Одеса. 2010. 222 с.
19. Кочин В. Правова сутність юридичної особи. *Юридична Україна*. № 5. 2013, с. 43–48.
20. Гарагонич О.В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: проблеми теорії і практики: Монографія. НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. Київ, видавничий дім «АртЕк». 2019. 406 с.
21. Надьон В.В. Елементи правосуб'єктності в цивільному праві. *Проблеми законності*. № 125. 2014, с. 100–109.

22. Зеліско А.В. Зміст правосуб'єктності підприємницьких юридичних осіб приватного права. *Науковий вісник публічного та приватного права*. № 4. 2016, с. 19–24.
23. Смітюх А. Щодо співвідношення корпоративних прав, організаційно-господарських повноважень та організаційно-установчих повноважень власника. *Право України*. № 6. 2018, с. 132–142.
24. Щербина В.С. Галузева належність корпоративних відносин і проблеми їх законодавчого регулювання. *Право України*. № 6. 2021, с. 14–25.
25. Корпоративне право крізь призму судової практики: монографія за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС. 2021. 512 с.
26. Спасибо-Фатєєва І.В. Юридична природа права на управління в акціонерному товаристві. *Вісник Академії правових наук України*. Харків: Право. № 3 (18). 1999, с. 77–88.
27. Вінник О. Господарські товариства і виробничі кооперативи: правове становище. Монографія. Київ: Знання. 1998. 309 с.
28. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 51, ст. 292.
29. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13, ст. 69.
30. Серт О.В. Загальна характеристика компетенції ради директорів при однорівневій структурі корпоративного управління. *Галицькі студії: Юридичні науки*. № 5. 2024, с. 30–36.
31. Серт О.В. Загальна характеристика однорівневої структури корпоративного управління. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2024, с. 105–109.
32. Серт О.В. Роль невиконавчих директорів у корпоративному управлінні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. № 85 (частина 2). 2024, с. 38–44.
33. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21 грудня 2017 р. № 2258-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 9, ст. 50.